

УДК 351/354; 34.07

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.6.3>

ТИХОМИРОВ Д.О.

**ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ОСМИСЛЕННЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕРМІНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ**

У статті наголошується на багатоманітності визначень безпеки та її забезпечення у вітчизняному законодавстві та міжнародно-правових документах, що використовуються для визначення таких властивостей різних соціальних явищ та процесів, як захищеність від загроз або стан такої захищеності, відсутність небезпек, стан ризиків тощо. За даними бази даних термінології законодавства Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>), таких термінів налічується 307, їх використано в більше як 500 нормативно-правових актах, зокрема для позначення безпеки об'єктів, процесів її забезпечення, видів, характеристик та складових частин безпеки, а також у різноманітних словосполученнях «мир і безпека», «безпека і оборона», «безпека і захист», «довіра і безпека», «безпека та співробітництво» та ін. Представлено аналіз плюралізму інтерпретацій та використання у вітчизняному законодавстві термінів «безпека», «забезпечення безпеки», «охорона», «захист» та споріднених із ними, виявлення загального та відмінного між ними. Методологічну основу дослідження склали методи герменевтики, абстрагування та порівняння. У законодавстві забезпечення інтерпретується найчастіше всього як комплекс, сукупність заходів чи дій, що мають на меті, потрібні, необхідні чи спрямовані на досягнення відповідності певної діяльності визначеним нормам, правилам, вимогам. На відміну від зазначених та подібних варіантів формулювань, забезпечення безпеки в різних варіантах використання цього терміна орієнтовано, в першу чергу, на запобігання загрозам, небезпекам, впливам негативних факторів. У безпековій інтерпретації охорона та захист розглядаються як форми забезпечення безпеки, проте якщо охорона є комплексом, сукупністю заходів, способів і засобів, діянь тощо, спрямованих на попередження, протидію чи припинення загроз (небезпек) суб'єктам чи об'єктам охорони, то захист, окрім цього, передбачає і зміцнення, покращення станів об'єктів, суб'єктів тощо в тих сферах їх існування, на які впливають чи можуть впливати вірогідні негативні фактори (потенційні небезпеки).

Ключові слова: безпека, забезпечення, охорона, захист, суб'єкти забезпечення, об'єкти безпеки, нормативно-правові акти.

The article emphasizes the diversity of definitions of security and its security as in domestic legislation and international legal documents used to define such properties of various social phenomena and processes as security against threats or the state of such security, no danger, state of risks, etc. According to the database of the terminology of the legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>) such terms 307, which are used in more than 500 normative legal acts, in particular to refer to the security of objects, processes and their security, types, characteristics and components of security, as well as in various phrases “peace and security”, “security and defense”, “security and protection”, “trust and security”, “security and cooperation” and others. An analysis of the pluralism of interpretations and the use of the terms security, security, protection, protection and related in the domestic legislation, revealing common and different between them. Methodological basis of the study were the methods: hermeneutics, abstraction and comparison. In legislation, security is most often interpreted as a complex, a set of measures or actions that are intended or required, necessary or aimed at achieving certainty of compliance of a certain activity with certain rules, rules, require-

ments, unlike these and similar variants of formulations, ensuring security in The various uses of this term are oriented, first of all, at the prevention of threats, dangers, influence of negative factors. In security interpretation, protection and protection are considered as forms of security, if the protection is a complex, set of measures, methods and means, actions, etc. aimed at preventing, counteracting or ending threats (dangers) to the subjects or objects of protection, then protection it also envisages strengthening, improving the condition of objects, entities, etc. in those areas of their existence that are likely or likely to be influenced by likely negative factors (potential hazards).

Key words: *security, protection, protection, security entities, security objects, regulations.*

Вступ. У сучасному світі питання безпеки стоять на першому місці в багатьох державах. За даними бази даних термінології законодавства Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>), таких термінів налічується 307, їх застосовано в більш як 500 нормативно-правових актах, із них терміни «забезпечення» та «безпека» використовується у 22 словосполученнях у 44 нормативно-правових актах, тоді як словосполучення «охорона безпеки» та «захист безпеки» майже не використовуються. Це дає підставу поглиблювати розуміння та відмежування категорій безпеки, охорони безпеки, забезпечення безпеки та їх подальше вивчення.

Стан дослідження. Наукове осмислення проблем розуміння безпеки, її забезпечення, співвідношення з іншими поняттями юридичної науки здійснено у працях таких учених, як: І. Арістова, К. Беляков, О. Дзьобань, В. Брижко, Р. Калюжний, В. Ліпкан, Ю. Максименко, Н. Нижник, М. Пендюра, В. Цимбалюк, Ю. Шемшученко, О. Ярмиш та ін.

Мета статті – аналіз плюралізму інтерпретацій та використання у вітчизняному законодавстві термінів «безпека», «забезпечення безпеки», «охорона», «захист» та споріднених із ними, виявлення загального та відмінного між ними.

Результати дослідження. Забезпечення безпеки – явище складне та багатогранне. Воно розглядається різноманітними науками: філософією, соціологією, економікою, лінгвістикою тощо. Юридичні науки не є виключенням. При цьому в них, як і в інших науках, проглядається широке різноманіття його розуміння в залежності від особливостей галузі права, ситуації, впливу нормативно правового акта тощо.

Багатоманітність визначень безпеки та її забезпечення притаманно й вітчизняному законодавству та міжнародно-правовим документам. Так, їх аналіз показує, що термін «безпека» використовується для визначення таких властивостей різних соціальних явищ та процесів, як захищеність від загроз або стан такої захищеності, відсутність небезпек, стан ризиків тощо.

Термін «безпека» використовується в таких словосполученнях, як:

- 1) «безпека об'єктів та процесів: руху, споруд, інфраструкції, продукції, судноплавства, медичних виробів, повітряної навігації, перевезень тощо»;
- 2) «характеристики чи складові частини безпеки, такі як: режим та зони, сили, служба, вимоги, модуль, правила, профіль, культура, паспорт, поріг, програма, компонент, параметри, критерії, системи, сектор та ін.»;
- 3) «види безпеки: ядерна, поштова, пожежна радіаційна, генетична, біологічна, громадська, національна, продовольча, функціональна тощо».

Застосовується у співвідношенні з такими термінами, як «мир», «оборона», «захист», «довіра», та іншими в різноманітних словосполученнях, наприклад: «мир і безпека», «безпека і оборона», «безпеки і захисту», «довіри і безпеки», «безпеки та співробітництва», «безпека та гігієна праці», «якість і безпека», «недоторканність, безпека, повага», «безпека і охорона праці», «інформаційна діяльність, свобода слова, дотримання законності, стан інформаційної безпеки», що орієнтує на їх деякі спільні властивості.

Отже, незважаючи на різноманіття інтерпретацій безпеки для права, можна виділити спільний критерій – відсутність або обмеження ризиків, загроз, небезпек, небезпечних подій та діянь, інших негативних впливів.

Подібне притаманне й термінам забезпечення та похідним від них термінам, наприклад:

- 1) забезпечення матеріальних чи нематеріальних об'єктів: «озброєння, безпеки польотів, безпеки споруди, техногенної безпеки, безпеки дорожнього руху, життєдіяльності населення, найкращих інтересів дитини, доступу до екологічної інформації, захисту державного кордону якості або її збереження»;

- 2) характеристика чогось: «забезпечені кредити, забезпечений кредитор або кредитний захист»;
- 3) складові частини власно забезпечення: «центри забезпечення, нормативи забезпечення, система забезпечення, забезпечувальні системи (елементи) безпеки, матеріали забезпечення»;
- 4) види забезпечення: «державне, пенсійне, антитерористичне, соціальне, програмне, тендерне, грошове, митне, кінологічне, метрологічне, продовольче або психологічне, протипожежне та ін.»

У законодавстві забезпечення інтерпретується найчастіше всього як комплекс, сукупність, усі заходи чи дії, що маються на меті, потрібні, необхідні, спрямовані на досягнення відповідності певної діяльності визначеним нормам, правилам, вимогам. Наприклад, «забезпечення якості – усі заплановані систематичні дії, потрібні для створення достатньої впевненості в тому, що продукція чи послуга відповідатиме встановленим вимогам до якості» [1]. «Забезпечення якості означає всі планові та систематичні дії, необхідні для забезпечення належної гарантії того, що структура, система, компонент або процедура будуть працювати задовільно з дотриманням узгоджених норм. Контроль якості є частиною забезпечення якості»[2]; «забезпечення якості – комплекс заходів, що плануються та систематично реалізуються медичним закладом із метою досягнення впевненості у відповідності діагностичних та терапевтичних процедур використання ДІВ вимогам норм, правил та стандартів з ядерної та радіаційної безпеки» [3].

На відміну від зазначених та подібних варіантів формулювань забезпечення, що спрямоване на досягнення відповідності певним нормативам або на «нормальну» діяльність у широкому розумінні, забезпечення безпеки в різних варіантах спрямоване на запобігання загрозам, небезпекам, впливам негативних факторів. Так, наприклад, «забезпечення техногенної безпеки – сукупність дій органів влади, суб'єктів господарювання, керівників (власників) та відповідальних осіб об'єктів, спрямованих на запобігання аваріям, аварійним та надзвичайним ситуаціям техногенного характеру на небезпечних об'єктах та небезпечних територіях»[4], «забезпечення авіаційної безпеки – комплекс заходів, а також людські і матеріальні ресурси, які призначені для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання та інших протиправних дій у відношенні цивільної авіації та її служб, авіаційного персоналу і пасажирів, інших осіб, матеріальних цінностей всіх форм власності» [5].

Об'єктом забезпечення безпеки можуть бути як охорона, так і захист, між якими є багато як спільного, так і відмінного, що не завжди відображається в нормативно-правових визначеннях.

Так, «забезпечення захисту державного кордону України – комплекс визначених Законом України «Про державний кордон України» заходів (розвідувальних, оперативно-розшукових, прикордонних, військових тощо), що полягає в скоординованій діяльності Держприкордонслужби та Національної гвардії і проводиться в межах наданих їм повноважень у сфері безпеки державного кордону України» [6], «забезпечення особистої безпеки фізичних осіб – діяльність органів і підрозділів поліції охорони з організації та практичного здійснення нарядами поліції охорони заходів безпеки, спрямована на захист життя та здоров'я фізичної особи (групи осіб) шляхом запобігання або недопущення негативного безпосереднього впливу факторів протиправного характеру» [6], «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань із метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя» [7].

Розуміння охорони явищ та процесів взагалі передбачає як спрямованість на збереження, поліпшення чи розвиток їх нормального стану, так і запобігання загрозам (небезпекам). Так, «Охорона атмосферного повітря – система заходів, пов'язаних зі збереженням, поліпшенням та відновленням стану атмосферного повітря, запобіганням та зниженням рівня його забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних факторів» [8].

Проте розуміння охорони у сфері безпеки, як правило, пов'язане із запобіганням, протидією, припиненням небезпечних факторів впливу. Так, наприклад, «охорона – узгоджені за ціллю, місцем та часом безперервні дії військовослужбовців Управління державної охорони України та співробітників інших правоохоронних органів, які здійснюються з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона» [9], при цьому «безпека особи, щодо якої здійснюється державна охорона, – захищеність особи, щодо якої здійснюється державна охорона, від посягань, процесів та явищ природного, техногенного та іншого характеру, що

загрожують її життю, здоров'ю й іншим життєво важливим інтересам, пов'язаним із виконанням цією особою посадових повноважень, її суспільної діяльності», а «безпека об'єкта – захищеність об'єкта, щодо якого здійснюється державна охорона, від посягань, процесів та явищ природного, техногенного та іншого характеру, що загрожують безпеці осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, або нормальному функціонуванню державних органів та інших організацій, розташованих на території цього об'єкта» [9].

У безпековій інтерпретації охорона – це, в першу чергу, одна з форм забезпечення безпеки поряд із захистом, яка є комплексом, сукупністю заходів, способів і засобів, діянь тощо, спрямованих на попередження, протидію чи припинення загроз (небезпек) суб'єктам чи об'єктам охорони. Наприклад, «забезпечення безпеки польотів – система заходів, що здійснюються органами державної влади, авіаційними організаціями і персоналом, іншими фізичними і юридичними особами, які направлені на запобігання авіаційним подіям»[5]; «забезпечення безпеки польотів – діяльність, що здійснюється відповідними організаціями й авіаційним персоналом та спрямована на виключення випадків завдання шкоди здоров'ю або загрози життю людей, майну фізичних чи юридичних осіб, державному майну» [10]; «забезпечення безпеки польотів – діяльність суб'єктів авіаційної діяльності державної авіації, яка спрямована на виключення випадків завдання шкоди здоров'ю або загрози життю людей, майну фізичних чи юридичних осіб, державному майну» [11].

Подібним чином і захист – це одна з форм забезпечення безпеки поряд із охороною, яка є комплексом, сукупністю заходів, способів і засобів, діянь тощо, спрямованих на попередження, протидію чи припинення загроз (небезпек) суб'єктам чи об'єктам охорони або зміцнення, покращення станів об'єктів, суб'єктів тощо в тих сферах їх існування, на які впливають чи можуть впливати вірогідні негативні фактори (потенційні небезпеки). Наприклад, «кіберзахист – сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем» [12]; «захист – функція управління, яка ініціює дії, спрямовані на усунення небезпеки, пов'язаної з виникненням визначеної події, умови або обставин, та/або заходи, спрямовані на запобігання виникненню можливої небезпеки» [13]; «цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період» [14]; «повага та захист – поняття міжнародного гуманітарного права, що доповнюють одне одного. Повага – зобов'язання сторін, що знаходяться у збройному конфлікті, не завдавати шкоди особам і об'єктам, які захищені міжнародним гуманітарним правом. Захист – відвернення небезпеки від вказаних осіб і об'єктів, а також забезпечення поваги за боку третіх осіб та надання допомоги» [15].

Подібне розуміння в міжнародному праві надається й терміну «засіб захисту права», що означає означає форму відшкодування правового чи іншого характеру, що гарантується згідно із законом про дифамацию, або скаргу до рад преси, яка є доступною для кожної особи без надмірних обмежень, як, наприклад, занадто великі витрати» [16].

У законодавстві є й інші варіанти інтерпретації цих термінів, змістовну наповненість яких можна з'ясувати лише в контексті інших законодавчих термінів. Так, дещо тавтологічною виглядає інтерпретація захисту в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якому визначається, що «захист – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення» [17].

Спільним між охороною та захистом є те, що «охорона та захист» означають всі види діяльності, спрямовані на забезпечення функціональності, безперервності і цілісності критичних інфраструктур із метою недопущення, зменшення наслідків і нейтралізації загрози, ризику або вразливості» [18].

Відмінності між охороною та захистом за законодавством полягають у тому, що охорона передбачає домінуюче значення зміцнення, покращення, посилення нормального існування в порівнянні із запобіганням, протидією тощо негативним впливам, а захист, навпаки, домінуюче на-

дає останньому, не виключаючи перше, хоча в деяких випадках наголос робиться саме на забезпеченні нормального існування явищ та процесів. Зокрема, в Законі України «Про інформацію» захист інформації визначається як «сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї» [19].

Окрім того, загальним для них є й те, що в будь-якому випадку зміцнення, покращення, посилення нормального існування стосується тих сфер існування явищ та процесів, в яких або на які вірогідними чи наявними є негативні впливи на нормальне існування.

Подальший аналіз термінологічних законодавчих визначень безпеки, забезпечення безпеки, охорони та захисту можливий в контексті, з одного боку, їх диференціації на основі застосування таких критеріїв, як: внутрішнє – зовнішнє; рівень загроз чи небезпек взагалі, їх наявність чи потенційність, вірогідність; залежність від особливостей власно самих явищ та процесів, середовища їх існування, рівня та особливостей їх взаємовпливу, особливостей їх правового регулювання в міжнародному та вітчизняному праві, різних галузях та інститутах права та інших; з іншого боку – в коєтексті виявлення спільного між ними, виокремлення того спільного, що приаманно їм у їх безпековому вимірі.

Висновки. Таким чином, теоретико-правове осмислення законодавчих термінів «безпека», «забезпечення безпеки», «охорона» та «захист» фіксує:

1) багатоманітність значень термінів безпеки та її забезпечення у вітчизняному законодавстві та міжнародно-правових документах, їх використання для позначення таких властивостей різних соціальних явищ та процесів, як захищеність від загроз або стан такої захищеності, відсутність небезпеки, стан ризиків, а також безпека об'єктів, процесів, видів, характеристик та складових частин безпеки тощо;

2) інтерпретацію терміна «забезпечення» в законодавстві переважно як комплексу, сукупності заходів чи дій, що спрямовані на досягнення відповідності певної діяльності визначеним нормам, правилам, вимогам, тоді як термін «забезпечення безпеки» в різних варіантах його використання орієнтовано, в першу чергу, на запобігання загрозам, небезпекам, впливам негативних факторів;

3) той факт, що в безпековій інтерпретації охорона та захист розглядаються як форми забезпечення безпеки, причому якщо охорона є комплексом, сукупністю заходів, способів і засобів, діянь тощо, спрямованих на попередження, протидію чи припинення загроз (небезпек) суб'єктам чи об'єктам охорони, то захист, окрім цього, передбачає і зміцнення, покращення станів об'єктів, суб'єктів тощо в тих сферах їх існування, на які впливають чи можуть впливати вірогідні негативні фактори (потенційні небезпеки).

Удосконалення законодавчої техніки щодо використання в законодавстві безпекової термінології потребує подальших наукових досліджень із метою з'ясування загального, особливого та специфічного між її складовими частинами.

Список використаних джерел:

1. Наказ Мінтрансв'язку України «Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів, що здійснюють експлуатацію цивільних повітряних суден (літаків) з метою виконання комерційних транспортних перевезень згідно з вимогами OPS 1» від 05.07.2010 № 430 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0558-10/ed20111007/find?text=%C7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5%ED%ED%FF+%FF%EA%EE%F1%F2%B3>.

2. Директива Європейського Союзу «Про встановлення основних норм безпеки для захисту від загроз, зумовлених впливом іонізуючого випромінювання, і скасування директив 89/618/Євратом, 90/641/Євратом, 96/29/Євратом, 97/43/Євратом і 2003/122/Євратом» від 05.12.2013 № 2013/59/Євратом / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-13/ed20131205#n188.

3. Наказ Держатомрегулювання України « Про затвердження Вимог до системи управління якістю проведення діагностичних та терапевтичних процедур з використанням джерел іонізуючого випромінювання» від 03.10.2008 № 166 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-08/ed20081109/find?text=%C7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5%ED%ED%FF+%FF%EA%EE%F1%F2%B3>.

4. Наказ МВС України «Про затвердження Правил техногенної безпеки» від 05.11.2018 № 879 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1346-18/ed20181105#n20>.

5. Наказ Мінтранс України «Про затвердження Правил сертифікації аеропортів» від 05.07.2004 № 569 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-04/ed20060228/find?text=%C7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5%ED%ED%FF+%E0%E2%B3%E0%F6%B3%E9%ED%EE%BF+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E8>.

6. Наказ МВС України «Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів» від 07.07.2017 № 577 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17/ed20170707#n35>.

7. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-ХІІ / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12/ed20090611/find?text=%C7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5%ED%ED%FF+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E8+%EE%F1%B3%E1,+%FF%EA%B3+%E1%E5%F0%F3%F2%FC+%F3%F7%E0%F1%F2%FC+%F3+%EA%F0%E8%EC%B3%ED%E0%EB%FC%ED%EE%EC%F3+%F1%F3%E4%EE%F7%E8%ED%CF%F2%E2%B3>.

8. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707-ХІІ / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12/ed20171218#n18>.

9. Наказ Управління державної охорони «Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування» від 27.05.2011 № 210 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0700-11/ed20110629/find?text=%CE%F5%EE%F0%EE%ED%E0>.

10. Наказ Міноборони України «Про затвердження Правил розслідування авіаційних подій та інцидентів в авіації Збройних Сил України (Класифікатор подій, які належать до інцидентів)» від 19.05.2010 № 256 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0386-10/ed20100629/find?text=%C7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5%ED%ED%FF+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E8+%EF%EE%EB%FC%EE%F2%B3%E2>.

11. Наказ Міноборони України «Про затвердження Правил інженерно-авіаційного забезпечення державної авіації України» від 05.07.2016 № 343 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1101-16/ed20160705#n32>.

12. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19/ed20171005#n13>.

13. Наказ Держатомрегулювання «Про затвердження Вимог з ядерної та радіаційної безпеки до інформаційних та керуючих систем, важливих для безпеки атомних станцій» від 22.07.2015 № 140 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0954-15/ed20150722#n37>.

14. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/ed20150211#n101>.

15. Наказ Міноборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» від 23.03.2017 № 164 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17/ed20170323#n176>.

16. Резолюція Ради Європи «Про право на відповідь – стан особи відносно преси» від 02.07.1974 № (74)26 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_741/ed19740702/find?text=%E7%E0%F1%B3%E1+%E7%E0%F5%E8%F1%F2%F3+%EF%F0%E0%E2%E0.

17. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/ed20150206/find?text=%E7%E0%F5%E8%F1%F2+##n12>.

18. Директива Європейського Союзу «Про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту» від 08.12.2008 № 2008/114/ЄС / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-08/ed20081208#n45.

19. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20170101#n21>.